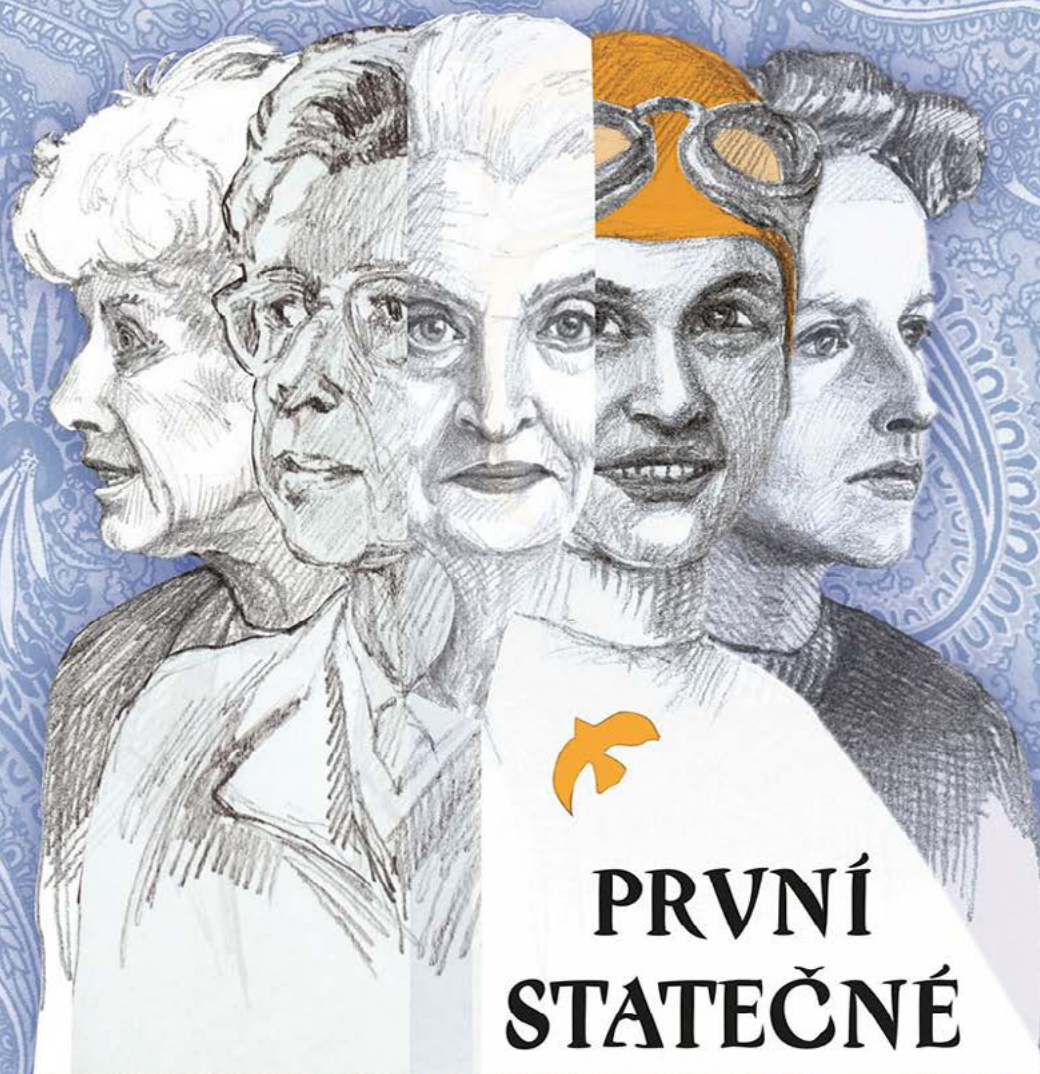

Jana Renner
Silvie Vondřejcová

**PRVNÍ
STATEČNÉ
JEDINEČNÉ**

Češky, které zvolily tu méně pohodlnou cestu

První – statečné – jedinečné

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.xyz.cz

www.albatrosmedia.cz

Jana Renner, Silvie Vondřejcová

První – statečné – jedinečné – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

PRVNÍ STATEČNÉ JEDINEČNÉ

Jana Renner
Silvie Vondřejcová

PRVNÍ STATEČNÉ JEDINEČNÉ

Češky, které zvolily tu méně pohodlnou cestu

Obsah

Úvod: Mohla Božena Němcová studovat vysokou školu?	8	
Časová osa	12	
Magdalena Dobromila Rettigová	Propagátorka češtiny	14
Božena Němcová	Nejznámější česká spisovatelka	18
České země do roku 1914		22
Josefa Náprstková	Mimořádná žena ve stínu manžela	24
Eliška Krásnohorská	Zakladatelka dívčího gymnázia Minerva	28
Božena Viková-Kunětická	První poslankyně	32
Františka Plamínková	Politická a bojovnice za práva žen	36
Anna Honzáková	První lékařka	40
Ema Destiniová	Operní pěvkyně	44
1. světová válka 1914–1918		48
Alice Garrigue Masaryková	První doktorka humanitních věd	50
Hana Podolská	Česká Coco Chanel	54
Božena Laglerová	První pilotka	58
Lata Brandisová	Jediná vítězka Velké pardubické	62
Vlasta Kálalová-di Lotti	Lékařka z domu Trubačů	66
Anděla Kozáková-Jírová	První notářka Evropy	70
Eliška Junková	Královna volantu v Bugatti	74
Milada Horáková	Oběť politického procesu	78
Toyen	První dáma avantgardy a surrealismu	82
2. světová válka 1939–1945		86
Greta Tugendhatová	Vizionářka moderní architektury	88
Inka Bernášková	První Češka popravená nacisty	92
Meda Mládková	Mecenáška a zakladatelka Musea Kampa	96
Komunismus 1948–1989		100
Dagmar Burešová	Obhájkyňe disidentů	102
Jaroslava Moserová	První kandidátka na prezidentku ČR	106
Olga Havlová	První dáma disentu	110
Sametová revoluce 1989 a dál		114
Madeleine Albright	Čechoameričanka ve službách diplomacie USA	116
Helena Illnerová	První předsedkyně Akademie věd ČR	120
Milena Černá	Lékařka chartistů	124
Věra Čáslavská	Sedminásobná olympijská vítězka	128
Marta Kubišová	Zpěvačka, která nesměla zpívat	132
Marie Svatošová	Zakladatelka hospicového hnutí v ČR	136
Martina Navrátilová	Královna tenisu	140
Mapa České republiky		144
Mapa světa		146
Doslov autorky textů		148
Doslov autorky ilustrací a grafického zpracování		151
Kvízová část		152
Zavedení volebního práva žen		158
Citáty o ženách		160
Slovníček pojmů		162
Odpovědi z kvízové části 152 až 157		169
O autorkách		170
Prameny a literatura		172

Věnování

Tuto knihu věnujeme všem mimořádným lidem, kteří se nebojí vyčnívat z davu a dělat věci po svém. A přitom jsou schopni si zachovat skromnost a činí tak s vědomou ohleduplností ke svému okolí.

Věnujeme ji ženám i mužům bez rozdílu, protože pohlaví si člověk nevybírá a narodit se jako žena či muž není samo o sobě žádná zásluha. Zásluhou je se životem dobře naložit – v soukromí nebo před zraky veřejnosti.

A především knihu věnujeme svým dětem:

Vendovi, Martínkovi, Magdalence, Michaelce a Mathiáskovi.

A také všem dětem obecně. Děti jsou naděje na lepší život.

Není to tak dávno, co ženy, až na malé výjimky, nesměly navštěvovat školy, neměly číst ani psát. Společnost vnímala ženy především jako hospodyně a matky, proto se dívky vzdělávaly ve vedení domácnosti a v dovednostech jako bylo šití, pletení či vyšívání. V průběhu 18. století se však začaly objevovat názory, které prosazovaly vzdělávání dívek za účelem kvalitnější výchovy jejich vlastních dětí. Když v roce 1774 zavedla Marie Terezie povinnou školní docházku, byla nařízena pro chlapce i děvčata ze všech sociálních vrstev. Nějakou dobu však trvalo, než většina rodičů pochopila, co může vzdělání dětem přinést, a zvykli si je posílat do školy. V letech 1774 až 1869 chodily děti do školy šest let a učily se především číst, psát a počítat. Zatímco chlapci pak mohli pokračovat ve studiu na gymnáziích a univerzitách nebo se mohli vyučit nějakému řemeslu, u děvčat se stále předpokládalo, že se vdají a povedou domácnost.

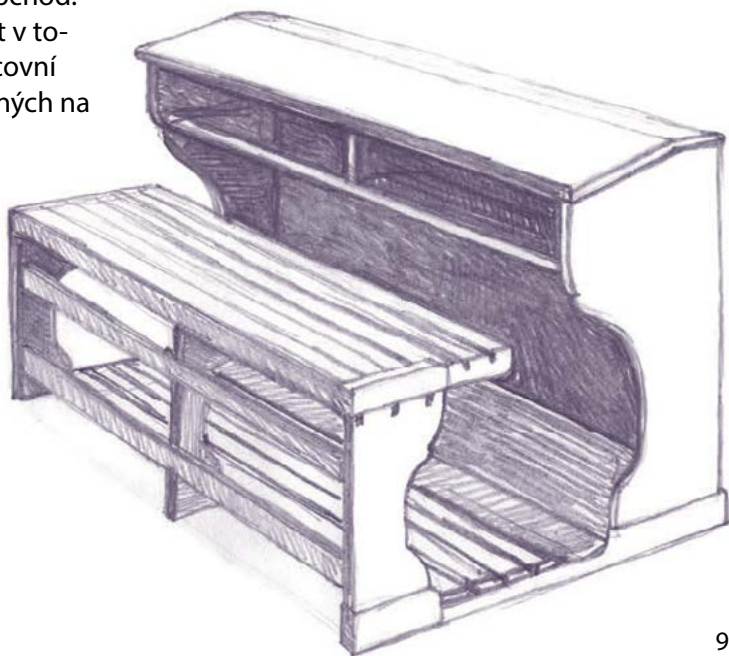
V roce 1869 byla povinná školní docházka díky novému zákonu prodloužena o dva roky a rozsah výuky se značně rozšířil – mohli bychom ho přirovnat ke znalostem, které dnes získáváme na základní škole. Děti nejprve navštěvovaly pět let obecnou školu, poté tři roky měšťanskou. Ve vzdělávání dívek to sice byl krok vpřed, přesto je však škola nepřipravovala k tomu, aby se mohly samy žít – to mělo zůstat úkolem manželů. Jak se však měly zaopatřit ženy, které se nevдалy nebo ovdověly? Koncem 19. století proto začaly vznikat nejprve různé školy (pro kuchařky, švadleny, ošetrovatelky, chůvy apod.), které měly dívkám poskytnout dovednosti, které buď mohly využít k obživě, nebo v domácnosti. Po ukončení žákyně získaly výuční list. Ještě jednu změnu nový školský zákon přinesl: ženy mohly začít studovat tzv. učitelské ústavy, a pokud je úspěšně absolvovaly, staly se učitelkami na obecných a měšťanských školách. Ve svém povolání se však setkaly s diskriminací – dostávaly totiž méně peněz než jejich kolegové, protože se podle tehdejších názorů věnovaly vedle povolání ještě péči o rodinu. Když učitelky žádaly stejný plat, jaký dostávali učitelé – muži, bylo jim sice vyhověno, ale zároveň úřady učitelkám zakázaly se vdávat. Pokud chtěly uzavřít sňatek, musely se vzdát svého povolání. Na přelomu 19. a 20. století ženy bojovaly za zrušení tohoto omezení, avšak úspěch slavily až v roce 1919.

Vedle těchto škol však existovaly různé spolky, které pro dívky a ženy pořádaly přednášky. Tyto přednášky rozšiřovaly nejen vzdělání posluchaček, ale přinášely jim také poznatky o technických novinkách, které mohly usnadnit práci v domácnosti. Nejstarším a nejslavnějším spolkem, který se věnoval vzdělávání žen, byl Americký klub dam, založený v Praze roku 1865 Vojtou Náprstkem. Náprstek zde propagoval i řadu důmyslných přístrojů, které ženám usnadňovaly domácí práce (například šicí stroj). Ušetřený čas měly ženy věnovat sebevzdělávání.

Názor společnosti na výdělečnou činnost žen se začal pomalu měnit – hlavním (a velmi často jediným) živitelem rodiny byl sice stále muž, společnost však přestala zavírat oči před problémy, do nichž se dostávaly svobodné či ovdovělé ženy, které musely zajistit rodinu. Pomalu se zvyšoval počet kurzů a škol pro kuchařky, chůvy, hospodyně, účetní a různá řemesla spjatá s šitím či vyšíváním. Narůstal také počet žen, které vedly drobnou živnost nebo pracovaly jako úřednice. Vznik tohoto zcela nového povolání je spojeno s koncem 19. století, kdy se začaly objevovat technické vynálezy jako telefon, telegraf či psací stroj, které obsluhovaly především ženy.

Řada žen a dívek však toužila po vyšším vzdělání – lákaly je obory jako lékařství nebo filozofie, které bylo možné studovat pouze na univerzitě. Tam však ženy studovat nemohly, protože se nesměly vzdělávat na gymnáziích, která jako jediná umožňovala zakončit studium maturitou – nutným předpokladem pro přijetí na univerzitu. Proto se řada žen i mužů začala zasazovat o možnost dívčího studia na gymnáziích. Nakonec se v roce 1890 podařilo především díky Elišce Krásnohorské a Vojtovi Náprstkovi zřídit v Praze první dívčí gymnázium v celém Rakousko-Uhersku. Gymnázium se jmenovalo Minerva, což bylo jméno římské bohyně moudrosti. V roce 1897 zde maturovaly první dívky, které téhož roku mohly začít studovat na Filosofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. O tři roky později se jim otevřela fakulta lékařská.

Obrovskou změnu přinesla do života nejen žen 1. světová válka (1914–1918). Po odchodu velkého množství mužů do války musely ženy převzít na svá bedra i finanční péči o rodinu a často i živnost, hospodářství či obchod. Mnoho žen začalo pracovat v továrnách, které sháněly pracovní síly na místa mužů odvedených na frontu či na nově zřízená místa ve válečné výrobě.

Vznik samostatného Československa přinesl mnoho změn v postavení žen. Nejviditelnějším bylo přiznání volebního práva (1919) a postupné otevření středních a vysokých škol dívkám. Právě důraz na přístup ke vzdělání, a to nejen pro ženy, ale obecně pro studenty ze všech sociálních vrstev, byl jedním ze znaků nově zrozeného státu. Vzdělání bylo v meziválečné době ve velké úctě a jak představitelé státu, tak občané chápali, že právě studium otevírá cestu k vzestupu jednotlivce i celé společnosti. Svůj výzkum v této době započal např. Jaroslav Heyrovský, nositel Nobelovy ceny za chemii, či Otto Wichterle, proslulý především vynálezem kontaktních čoček. Pro dívky začalo být běžné, že se připravovaly na nějaké povolání, řada z nich studovala na univerzitách.

Slibnému rozvoji vzdělanosti učinila konec 2. světová válka (1939–1945). Již 17. listopadu 1939 byly uzavřeny české vysoké školy, které přes původní prohlášení, že se po třech letech otevrou, zůstaly zavřené až do konce války. Postupně byl omezován počet českých středních škol, vyjma zemědělských; pouze omezený počet dětí mohl nastoupit do měšťanské školy (dnešní 2. stupeň základní školy). Všechna tato opatření sledovala jediný cíl: likvidaci inteligence, která byla nebezpečná pro nacistickou okupační správu. Údělem žen se měla opět stát bez možnosti volby domácnost, avšak řada z nich pracovala v továrnách, či byla dokonce tzv. totálně nasazena (povinně pracovala pro průmysl nacistického Německa). Řada žen se zapojila do odbojové činnosti a položila svůj život za ideály demokracie – vzpomeňme např. senátorku Františku Plamínkovou, novinářku Inku Bernáškovou či ženy, které podporovaly československé parašutisty připravující atentát na Reinharda Heydricha. Za 2. světové války se ženy objevily i na bojištích, a to nejenom jako zdravotnický personál, ale i v pomocných jednotkách jako spojačky, řidičky či pilotky, a na východní frontě dokonce jako ostřelovačky.

Život žen v Československu změnila nejenom samotná válka, ale také řada proměn, které se odehrály po jejím skončení. Jednou z nejdůležitějších bylo zavedení pracovní povinnosti pro ženy mezi 18. a 45. rokem věku (vyjma žen těhotných). Byl to jeden z důsledků odsunu německy a maďarsky hovořícího obyvatelstva, kdy na pracovním trhu chyběli uchazeči o zaměstnání. Po komunistickém převratu v únoru 1948 a zejména po měnové reformě v roce 1953, která obyvatelstvo Československa připravila o úspory, se stalo trvalé zaměstnání žen ekonomickou nezbytností. Proto začala vznikat řada zařízení, jejichž posláním bylo pečovat o děti zaměstnaných žen (jesle, mateřské školy, školní jídelny) či zabezpečovat mimoškolní aktivity dětí (Pionýr). Totalitní komunistický režim tak měl zároveň možnost ideologicky působit na děti i mimo školní výuku. Ženy měly teoreticky neomezený přístup ke vzdělání, ale ve skutečnosti záleželo na třídním původu a kádrovém posudku, zda jim bude umožněno studovat či se věnovat např. vědecké činnosti. Řada žen, které

byly odpůrkyněmi komunistického režimu, mohla pracovat pouze manuálně a na svou vysněnou práci musely zapomenout.

Od žen se však nadále očekávalo, že po pracovní době budou pečovat o domácnost, což bylo komplikováno nedostatečným zásobováním trhu, kdy některé dnes zcela běžné komodity nebyly po určitý čas k dostání (např. toaletní papír či dámské hygienické potřeby). V 60. – 80. letech 20. století se péče o domácnost stávala snadnější, a to díky rozšíření různých technických vynálezů, jako byly automatické pračky, vysavače nebo i částečně připravená jídla (tzv. polotovary) – ženy se tak vedle péče o domácnost, která je časově náročná, mohly věnovat i své práci.

Sametová revoluce v roce 1989 otevřela prostor pro velké politické i společenské změny. Ženy mohou získat jakékoliv vzdělání, pro které se svobodně rozhodnou. Záleží výhradně na jejich volbě, vlastní aktivitě a schopnostech. Otevřely se jim i nové možnosti uplatnění, protože po čtyřiceti letech mohly i začít podnikat nebo si najít zaměstnání v zahraničí. Řada žen proto čelí životnímu rozhodnutí, zda a kdy založit rodinu. Problém pro ně představuje skloubení profesního života a mateřství – současný sociální systém není vstřícně nastaven ženám, které se chtějí vrátit ke své profesi dříve než po třech letech mateřské a rodičovské dovolené. Vzdělání, které ženy získají, tak může být promrháno, namísto toho, aby sloužilo společnosti jako celku a ženám samotným bylo výhradně ku prospěchu. Oproti svým babičkám a prababičkám však mají při péči o rodinu větší oporu ve svých partnerech, kteří se mnohem více podílejí na každodenním provozu domácnosti. Dnes si ženy svobodně volí svou životní cestu, která bude jednoho dne inspirovat další generace dívek a žen.

Magdaléna Šustová

1774 - Marie Terezie zavedla povinnou školní docházku od 6 do 12 let

1774 - Marie Terezie zavedla povinnou školní docházku od 6 do 12 let

1781 - zrušení nevolnictví v českých zemích

1781 - zrušení nevolnictví v českých zemích

1783 - Josef II. uzákonil rozvod na základě vzájemné dohody manželů

1783 - Josef II. uzákonil rozvod na základě vzájemné dohody manželů

1800

Magdalena Dobromila Rettigová

1832 - firma Singer vyrobila první šlapací šicí stroj

1832 - firma Singer vyrobila první šlapací šicí stroj

Božena Němcová

1848 - zrušení poddanství a robotnické povinnosti

1848 - zrušení poddanství a robotnické povinnosti

1859 - Charles Darwin uveřejnil svou evoluční teorii

1859 - Charles Darwin uveřejnil svou evoluční teorii

Josefa Náprstková

1879 - Thomas Alva Edison patentoval žárovku

1879 - Thomas Alva Edison patentoval žárovku

1890 - Minerva první dívčí gymnázium v Praze

1890 - Minerva první dívčí gymnázium v Praze

1900

1900

1901 - promoce 1. absolventy filozofické fakulty

1901 - promoce 1. absolventy filozofické fakulty

1911 - první ženy v kalhotách

1911 - první ženy v kalhotách

1912 - první česká poslankyně

1912 - první česká poslankyně

1919 - české ženy získávají volební právo

1919 - české ženy získávají volební právo

Meda Mládková

Dagmar Burešová

Jaroslava Moserová

Olga Havlová

Madeleine Albright

Helena Illnerová

Milena Černá

Věra Čáslavská

Marta Kubišová

Marie Svatošová

Martina Navrátilová

1992 - Československo připojeno k internetu (ČVUT)

2000

Magdalena Dobromila Rettigová

Propagátorka češtiny

dětství

Magdalenka Artmannová se narodila ve Všeradicích u Hořovic. Byla to dívenka inteligentní a jevila zájem o učení. Rodinný přítel Eugenius Frank, vychovatel v rodině hraběte Kounice, ji vedl k četbě a katolické víře a psal pro ni modlitební knížky. Po úmrtí otce a všech sourozenců zůstala sama s maminkou. Odstěhovaly se do Plzně a teprve tam, ve věku 10 let, ji matka začala posílat do školy. Do té doby ji učila doma. Další stěhování znamenalo pro Magdalenu odchod k tetě do Prahy, kde už se musela starat o domácnost a pomáhat matce vydělávat peníze.

domácí vzdělání

svatba

buditelé

podporující manžel

Do svých 18 let Magdalena žila v německojazyčném prostředí a neuměla česky. V roce 1808, když jí bylo 23 let, se provdala za Jana Aloise Rettiga, českého buditele a spisovatele. Po sňatku se z ní pod vlivem manžela stala vlastenka, žena hrdá na svůj národ. Vlastenecy založení novomanželé dokonce připojili ke svým jménům další, slovanská: Dobromila a Sudislav. Manžel jako právník zastával funkci radního v několika městech, zejména ve východních Čechách. Magdalena s ním pobývala v Přelouči, v Ústí nad Orlicí nebo v Rychnově nad Kněžnou a posledních 11 let svého života prožila v Litomyšli. Manželům Rettigovým se postupně narodilo několik dětí, dospělosti se ale dožily jen 3 z nich: dcera Jindřiška a synové Ondřej a Karel. Rettig rozpoznal literární nadání své ženy a nijak ji v její zálibě neomezoval. Naopak, její první české verše opravoval a příležitostně je uveřejňoval se svými básněmi. Byl to muž moderní, pokrokový a nad očekávání tolerantní, vážil si osobnosti a talentu své ženy. Měl porozumění pro aktivity své manželky jako málokterý muž z dob monarchie. Magdalena měla zkrátka štěstí na partnera, i když na sklonku života tvrdila pravý opak: „*Já kdybych nyní opět děvče dvacíleté byla a nynější zkušenost měla, spíš bych se z nejvyšší skály do nejhlubší propasti než manželovi vrhla. Tam bych našla okamžitou smrt, kdežto v manželství znenáhla, tak jako by jen denně jediným špendlíkem upíchnutý, člověk umůčen umírá.*“

*

31. ledna
1785

děti
alespoň 3

stav
vdaná

dožila se
60 let

+

5. srpna
1845

„Dej do toho půl kopy vajec!“

Magdalena Dobromila Rettigová

výuka a kurzy

Ať už byly její pocity jakékoliv, díky podpoře svého muže se věnovala výchově a výuce dívek. Vedla kurzy, kde učila hospodaření, vaření, domácí práce a nezapomínala ani na českou literaturu, kterou milovala. Půjčovala dívkám české knihy a předčítala jim z nich. Tvrdila, že právě díky vzdělání může být z ženy správná manželka, že vzdělanost ženy muže obohatí a svazek manželů bude rovnoprávný. Vedla také svůj společenský salon, říkala mu *kafíčková společnost*. V Ústí nad Orlicí se starala o českou knihovnu, v Litomyšli prosadila vyčištění studánky a stavbu altánu. Pořádala literární posezení, kde se recitovaly české básně. Byla činná ve všech ohledech. Účastnila se všech významných kulturních akcí ve svém okolí a referovala o nich jako dopisovatelka časopisu *Květy*. Osobně se stýkala s vlastenci své doby: s Františkem Palackým nebo s Josefem Jungmannem, s mnoha dalšími si korespondovala.

kafíčková společnost

povídky

Magdalena napsala několik desítek drobných i rozsáhlejších děl. Teprve pod vlivem svého muže a přátel se odhodlala psát a publikovat česky, její texty vycházely v populárních časopisech (*Dobroslav*, *Čechoslav* nebo *Poutník slovanský*) a měly u čtenářů úspěch. Postupně vydala několik svazků povídek pro mládež, které psala hlavně pro dospívající dívky. Byla výborná vypravěčka a můžeme ji považovat za zakladatelku žánru *červená knihovna* na našem území. Literární romantikou tehdy žila celá Evropa. Magdalenina tvorba ale nikdy nedosahovala vysokých uměleckých kvalit, a i když byla populární, později se věnovala jen literatuře prakticky zaměřené.

šířila češtinu

Domácí kuchařka

Její největší přínos spočívá v šíření národního vědomí, osvěty a hlavně spisovné češtiny v měštanském prostředí. Její *Domácí kuchařka* rozšířila povědomí o tradiční české kuchyni a sbírkou receptů nenásilně přispěla právě k rozšíření českého jazyka. *Domácí kuchařka* v mnohém přesahuje svůj žánr. I když jde o recepty, tedy o popisy pracovního postupu, je styl psaní velmi osobní a odráží se v něm osobnost autorky. Z díla Magdaleny Dobromily Rettigové je dodnes nejznámější právě *Domácí kuchařka*, která poprvé vyšla roku 1826 a v mnoha dalších vydáních dál vycházela více než 100 let. Následně vyšly knihy *Mladá hospodyňka v domácnosti, jak sobě počínati má, aby spokojenosti své i manželovy došla* nebo *Kafíčko a vše, co je sladkého – Sto předpisů, kterak se všeliké nápoje i to, co je*

k přikousnutí při besedách neb společnostech paní a pánů, připravovat mají. V těchto populárních příručkách kromě kávy učila hospodyňky připravovat také čaj, kakao, dorty, nebo dokonce zmrzlinu.

Magdalena je až do dnešních dnů přítomna na několika místech, kde žila: v Litomyšli, kde je zřízena její pamětní síň, v Praze, kde se podle ní jmenuje ulice. V rodných Všeradicích je galerie a muzeum, které nesou její jméno. A také hospůdka U Paní Magdaleny, která nabízí nejen dobroty podle jejích receptů, ale třeba také višňový a švestkový likér Magdička a Magdalena. Paní Magdalena zkrátka dobře věděla, že „*lidem stále ještě více chutná dobrý oběd, nežli pěkná báseň*“.

A tak si první českou vlastenku pamatujeme hlavně jako kuchařku, i když její tvorba byla bohatší, než se na první pohled zdá. Ostatně, kdo by si i dnes nedal višňový štrúdl s čokoládou, krupičné krémové knedlíčky, mandlové hubinky nebo třeba štičí paštiku?

její místa

nejen
kuchařka

první česká buditelka a vlastenka

její Domácí kuchařka z roku 1826 vycházela více než 100 let

šířila češtinu v měšťanském prostředí, ve kterém se mluvilo německy

autorka populárního žánru červená knihovna

3 její děti se dožily dospělosti (dcera Jindřiška, synové Ondřej a Karel)

žila ve Všeradicích u Hořovic, Přelouči, Ústí n. O., Rychnově n. Kn. a Litomyšli